

Mehmed Uzun

Zincirlenmiş Zamanlar
Zincirlenmiş Sözcükler

Deneme

İÇİNDEKİLER

Önsöz Yerine	7
Zincirlenmiş Zamanlar	15
Diyarbakır: Mazlum Bir Şehri Duymak.....	31
Atasözleri: Fırat'ın Sularıyla Yıkanmış Sözler	45
Türkiye, Kürtler, Avrupa Birliği ve Demokrasi	53
Harabelerin Kadim İnsani Sesi.....	67
Sözün Güzelliği, Gücü ve Saygınlığı.....	79
Sözün ve Sesin Özgürlüğü.....	87
Sözün ve Anlatının Savunması	91
Türkiye'deki Düşünce Özgürlüğü İhlaline Karşı Ortak Deklarasyon.....	101
Cömert Davranmayan Bir Yüzyıl: Yirminci Yüzyıl	109
Thilda Kemal, Ebedi Baladın Zarif Sesi	115
Dil, Roman ve Özgürlükler	123
Yazar ve Aydınlar Deklarasyonu	139
İnsani Vicdan ve Merhamet.....	145

Önsöz Yerine

Bir itiraf çok zorunlu hale gelmeseydi, büyük olasılıkla, önsöz yerine geçecek bu yazıyı yazmayacaktım. Ancak *Zincirlenmiş Zamanlar-Zincirlenmiş Sözcükler'*deki denemeleri yakından ilgilendirdiği için bu itirafı kitaba koymak zorundayım; yirmi birinci yüzyılın geçen yüzyıldan daha farklı olacağına ilişkin umudumu artık yitirdim ve yeni yüzyılın ilk yılındaki gelişmeler benim ne kadar yanıldığımı, yeni yüzyıla ilişkin umutlarımın da ne kadar saf ve gülünç olduğunu tüm çıplaklığıyla gösterdi.

Birkaç ay sonra yirmi birinci yüzyılın ilk yılını geride bırakacağız. Ancak sadece bu kısa sürede bile yaşadıklarımız korkunç. Savaş, şiddet, zor, terör, önyargılar, kin, düşmanlık. Sadece bir buçuk yılda yaşadığımız sayılamayacak kadar acı, keder, hüznün ve çaresizlik duygusu. Ve durmadan yenilenen sonsuz bir hayal kırıklığı. Bunların, ortak duygularımız olduğunu sanıyorum. Hepimizin olmasa bile bunlar, benim, kişi olarak çok yoğun duyduğum, yaşadığım duygular. Oysa 1990'larda, özellikle 1995'lerden itibaren yeni yüzyılın daha farklı, daha hoşgörülü, daha insani olacağına kendimi inandırmaya başlamıştım. Öyle ya, yirminci yüzyıl vahşetin ve çılgınlığın yüzyılı olmuştu. Soykırım, katliam, savaş, iç savaş, totalitarizm, ırkçılık, zorunlu göç, kitle sürgünü, asimilasyon ve saldırgan tekçilik ideolojisi yüzyılın dalgalandıran sancağı olmuştu. İnsanoğlunun yüreği ve ruhu, merhameti ve vicdanı alçakların alay konusu olmuş,

onların gaddar saldırısına uğramış, tarihe ve zamana yeni bir biçim vermek isteyen gafil diktatörler tarafından alabildiğince kirletilmişti. Ancak tüm bu musibetlere rağmen her zaman, şaşmaz biçimde merhamet ve vicdanın sesine uygun hareket eden tarih ve zaman, irili ufaklı tüm fanatik ve çılgın ideolojilerle siyasetlerin yanlışlığını göstermiş, yeniden, defalarca kanıtlanmış bir gerçeği bize göstermişti: İnsanoğlunun saygın ve haysiyetli bir yaşam mücadelesi yok edilemez; insanoğlunun özgürlük ve eşitlik düşü ruhlardan silinip atılamaz.

Yeniden kanıtlanmış bu insani gerçek ile yeni bir yüzyıla, yeni bir binyıla giriyorduk ve yeni yüzyıla ilişkin umutlu olmak için fazlasıyla neden vardı. Ya da şimdi, yeni yüzyılın taze deneylerini de yaşadıkdan sonra şöyle söylemek belki daha doğru; ben, yirminci yüzyılın tüm özelliklerini, acısını, hüznünü, kederini yoğun olarak duymuş, anadiliyle okumasına bile müsaade edilmemiş, yirminci yüzyılın dilinden ve kimliğinden dolayı horlanmış ve duyguları rencide edilmiş tipik bir bireyi olarak, yaşadıklarımın ve herhalde yaşadıklarımı geride bırakmak istememden dolayı, kendimi yeni yüzyıla ilişkin daha umutlu olmaya ikna ettim. Yeni bir yüzyıl gelecek ve geçen yüzyıla ait çoğu şey geride kalacaktı. Çok basitleştirerek yazdığım bu cümle, büyük olasılıkla, 1990'lardaki duygularımın kısa bir özetiydi.

Yeni yüzyıla hazırlanmak, yeni yüzyılın daha farklı olmasına yardımcı olmak için ben de, çeşitli diller, kültürler, ülkeler ve dünyalar arasında yaşayan bir birey, bir yazar olarak, kendi olanaklarım ölçüsünde bazı şeyler yapmak istedim. Yaptığım "şeyler"den biri, yazdığım Zincirlenmiş Zamanlar isimli deneme oldu. 1999 yılında Weimar şehri, Avrupa kültür başkenti olacaktı ve şehrin kültür kuruluşları birçok dilde yayın yapan *Lettre International* dergisiyle birlikte, benim de içinde olduğum birçok yazardan yeni yüzyılın nasıl olması gerektiğiyle ilgili görüşlerini sorarak, bu konuda bir deneme yazmalarını rica etmişti. Zincirlenmiş Zamanlar bu münasebetle yazıldı ama deneme

aynı zamanda benim yeni yüzyıla ilişkin umut dolu düşünce ve duygularımın da kısa bir özeti oldu.

Yaptığım bir diğer şey ise Türkiyeli yazar arkadaşlarımla birlikte Türkiye'deki Kürt sorununa ilişkin ortak bir deklarasyon yayınlamak oldu. Yaşar Kemal, Zülfü Livaneli, Orhan Pamuk, Ahmet Altan ve ben, Türkiyeli yazarlar olarak, ortak bir inisiyatif ile, altmışa yakın dünya yazarı ve aydınının onay, destek ve imzasını alarak (Grass, Bergman, Weisel, Gordimer, Saramago, Miller, Pinter, Lang, Soyinka, Ullman, Stone, Wallraff, Ekman ve daha birçok yazar, aydın) 1999'un sonbaharında, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nde, bir basın toplantısıyla söz konusu deklarasyonu Türkiye ve dünya kamuoyuna sunduk. Amaç, Türkiye'nin en önemli sorunu ve durmadan kanayan yarası olan Kürt sorununa ilişkin demokratik ve barışçı bir çözümün zorunlu olduğunu söylemek ve bu konuda Türkiye'ye yardımcı olmaktı. Ama aynı zamanda altmışa yakın dünya aydınıyla birlikte gelecek yüzyılın nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşlerimizi de kamuoyuna iletmeyi istedik. Söz konusu deklarasyon, sadece bana ait değil ama bu kitaptaki denemeleri tamamladığı için, inisiyatif grubundaki arkadaşlarımla da onayını alarak, bu deklarasyonu da kitaba almayı uygun buldum.

Ronî Mina Evinê-Tarî Mîna Mirinê (Aşk Gibi Aydınlık Ölüm Gibi Karanlık) isimli romanımı da yeni yüzyıla ilişkin yaptığım "işlerden" biri olarak görmek mümkün. Herhalde kahramanlarımla fazlasıyla birlikte yaşamamdan olacak, yoğun bir keder ve hüznle 1990'ların ikinci yarısında yazdığım bu roman, trajik bir aşk öyküsünü anlatıyor. Ancak geçmiş yüzyılın musibetleriyle örülmüş, bu musibetlerin bireyi ne hale getirdiğini de, edebi olarak anlatmaya çalışan bir aşk öyküsü bu. Romanın Kürtçe orijinali (1998) ve Türkçe çevirisi (15 Ocak 2000) okuyucuya ulaştığında, romanın yaratılması sürecinde yaşadığım tüm o kederler, hüznler ve acılar yerini tarifsiz bir mutluluğa bıraktı; yeni yüzyıla bir armağan olarak sunulmak üzere, geçmiş yüzyılın acıma-

sızlığı, vicdansızlığı ve merhametsizliğiyle dolu, bir eleştirmenin deyimiyile, acımasız bir roman yaratmışım ve roman geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştı.

Tümüyle hatırlıyorum; tam da bu romanı yazdığım zamanlarda, sık sık görüştüğüm ve sohbetlerinden çok keyif aldığım bir yazar dostuma, yazmakta olduğum romanı anlatmışım. Beni merak ve sabırla dinleyen dostum, ben konuşmamı bitirdikten sonra uzun bir süre susmuş, sonra da zor duyulur bir sesle “Bu tür konuları yazmak, Türkiye gibi ülkelerde her zaman belalıdır,” demişti. Çok iyi tanıdığım deneyimli dostumun söyledikleri, beni böyle bir roman yazmaktan alıkoymak için değil; romanın yayınlanmasıyla başıma gelebilecek olası belalara karşı uyarıda bulunmak, bir ölçüde de uzun yıllardan bu yana Avrupa’da yaşamakta olan beni bunlara karşı hazırlamak içindi. Ne yazık ki dostum haklı çıktı, romanın Türkçe yayınlanmasıyla birlikte dostumun sözünü ettiği belalar da birer birer gelmeye başladı. Musibetli konuları yazmak yeni musibetlere neden oldu; ilkin yedi kitabım birden, Türkiye Cumhuriyeti’nin otoriter yasalarına bile aykırı olarak yasaklandı ve kitaplar kitapçılardan toplatılmaya başlandı. Anlatılması uzun sürecek çeşitli çabalardan sonra Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin verdiği bu karar kaldırıldı. Ancak aradan yaklaşık on ay geçtikten sonra bu kez İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi iki kitabımın aleyhine dava açtı. Romanım *Aşk Gibi Aydınlık Ölüm Gibi Karanlık* ve deneme kitabım *Nar Çiçekleri* aleyhine açılan davalarda benimle birlikte Gendaş yayınlarının yönetmeni Hasan Öztoprak da yargılandı. Yine yasalara aykırı olarak açılan bu davalar da daha ilk celsede beraatla sonuçlandı. Ama tüm bu davalar, yargılamalar ve savcıların korkunç ithamlarına karşı yapılan zorunlu savunmalar bir yıldan fazla zamanımı aldı. Bu bir yıl süresinde yazmakta olduğum yeni romanıma neredeyse hiçbir zaman dönemedim ve ruhen çok yoruldum. *Zincirlenmiş Zamanlar-Zincir-*

*lenmiş Sözcükler'*deki denemelerin üçü işte bu musibetli döneme ait. Benim kişisel deneyimlerimle örülmüş sözün, anlatının ve edebiyatın saygınlığıyla haysiyetini savunan denemeler bunlar.

Bu davalar ve yargılamalar döneminde hem dünya hem de Türkiye yazar ve aydınlarından büyük destek gördüm. Avrupa hükümetlerinin kültür ve dışişleri bakanları, akademiler, yazar örgütleri, yayınevleri, uluslararası yazar, yayıncı ve edebiyat kuruluşları yakından ilgilendiler. Yazar ve aydınlar, bu utanç verici durumu kendi söz ve düşünce haklarına da indirilmiş bir darbe olarak gördüler ve sonuna kadar beni ve Hasan Öztoprak'ı çeşitli biçimlerde desteklediler. Başka bir zamanda, başka bir vesileyle daha geniş yazmayı umduğum bu destek ve çabaların bir biçimi de davalara ilişkin hazırladıkları ve Türkiye Cumhuriyeti devleti yöneticilerine gönderilmek üzere, dünya kamuoyuna sundukları ortak deklarasyonlar oldu. Her iki dönemle ilgili de birbirine benzeyen deklarasyonlar hazırlandı, imzaya açıldı ve yetkililere gönderildi. Bu deklarasyonlardan sonuncusunu da sözün, anlatının ve edebiyatın saygınlığıyla haysiyetini savunan denemelere eklemeyi uygun buldum. Hepsi birlikte sıkıntılı bir dönemin küçük bir panoramasını da çizmekte.

Son bir yıl içinde hepimizin gözleri önünde cereyan eden, hepimizi derinden sarsan korkunç olaylar ve şahsi olarak benim yaşadıklarım, zamanın tarih olarak 1999'dan 2000 yılına geçmesiyle hemen değişmediğini, hemen değişmeyeceğini gösterdi. Şunu tecrübelerle, yeniden öğrendim; takvimlerdeki günler, aylar, yıllar rahatlıkla yerini bir yenisine terk ediyor ama zaman ve zamanlara damgasını vurmuş değer yargıları, mefhumlar, alışkanlıklar o kadar kolay değişmiyor. Çok umutlu olmak için ciddi bir neden yok artık; takvimdeki yılın yerini yeni bir yıla bırakması, yeni yıldan itibaren her şeyin daha iyi olacağı anlamına gelmiyor. Buraya kadar anlatmaya çalıştıklarımın kıssadan hissesi şu; insanlık, geçen canı yüzyılın kötülükleriyle daha uzun bir süre boğuşmak zorunda.